

BOŞANMIŞ KADINLARIN YAŞAM ÖYKÜLERİ VE YOKSULLUKLA BAŞ ETME BİÇİMLERİ

G. Çamur-Duyan*, H. Acar**, Y. Baykara-Acar**, K. Karataş***

ÖZET

Yoksulluğun kadınlar gibi dezavantajlı nüfus grupları üzerinde daha olumsuz etkiler yarattığı bilinen bir durumdur. Dahası, yoksulluk döngüsünü kırmak için başa çıkma stratejileri bulma görevini genellikle kadınlar üstlenmektedir. Kadınlar bir yandan yoksulluktan daha fazla etkilenirken diğer yandan yoksullukla baş eden birincil aktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, boşanmış ve sosyal yardım alan yoksul kadınların yoksullukla ilişkili sorunlarının ve başa çıkma stratejilerinin belirlenmesidir. Araştırmada, Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından sosyal yardım alan ve boşanmış 10 kadının, derinlemesine görüşmeler yoluyla yaşam öyküleri alınmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış

görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda kadınların çocukluklarından başlayarak, aile, okul, çalışma, evlilik ve boşanma süreçlerine ilişkin sorular bulunmaktadır.

Araştırmada görüşülen kadınların, yoksul ailelerde büyüdüğü, erken yaşlarda evlendikleri, birçoğunun evliliği yoksulluktan ve olumsuz yaşam koşullarından kurtulma yolu olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Kadınların evlilik yaşamlarına göç öyküsünün eşlik ettiği ve göç yoluyla gelen büyük kentlerde daha iyi bir yaşam kurma umudunun, olumsuz evlilik deneyimleri nedeniyle zaman içinde kaybolduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen kadınların evlilik yaşamlarında eş ve eşin akrabalarının şiddetine maruz kalması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Yaşanan sorunların kadınların ruh sağlığını olumsuz etkilediği görülmektedir. Kadınların büyük bir bölümünün evlilik öyküsünde "kaynanalar" önemli bir yer tutmaktadır. Kadınların boşanma süreçleri incelendiğinde neredeyse tamamının "zamanla düzelir" umuduyla hareket ettiği, kendi deyimleriyle "sabrettikleri" ancak umutlarını tamamen kaybettikten sonra boşanma kararını verdikleri anlaşılmaktadır. Görüşülen kadınların gerek evlilik yaşamları boyunca gerekse boşandıktan sonra yoksulluk-

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Görevlisi.

*** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi.

la mücadele etmek için farklı yollar denedikleri görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, boşanma, kadın, yaşam öyküsü.

Life Stories of Divorced Women and Coping Strategies with Poverty

ABSTRACT

It is known that poverty has more negative effects on disadvantaged population groups such as women. Furthermore, women generally take on responsibility to cope with poverty cycle. Women, in one hand, have been influenced more negatively by poverty; on the other hand they are first actors to cope with poverty.

The aim of this study is to determine the problems and coping strategies of divorced and poor women. The study is an applied field work which is designed as a qualitative research. In this study, life stories of 10 women who are divorced and getting social assistance from Keçiören Branch of Social Assistance and Solidarity Foundation are taken by in-depth interviews. Semi-structured interview form has been used in the study. In the interview form, questions included about the childhood, family life, school life, working life, marriage history and divorce process of women.

It is understood that interviewed women have been grown up in poor families, married at early years and many of them perceive marriage as a good way to get rid of poverty cycle and negative living conditions. It is determined that, migration history accompany their marriage life, they generally hope to have better life conditions by moving to metropolitan cities but they have started to lose their hopes due to their negative marriage experience in the course of time. Women are generally subjects to torture by their husbands or his relatives. It is concluded that the problems have been effected on women's mental health. When examine the marriage

process of women, it is understood that almost all of them show patience and hope "getting better with time" and then decided to divorce after they lose their hope. It is observed that interviewed women try many different ways to cope with poverty during their marriage process and after divorces.

Key Words: Poverty, divorce, woman, life story

GİRİŞ

Yoksulluk sorunu kadın ve erkekleri farklı düzeylerde etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler nedeniyle yaşam alanı sınırlanan ve toplumsal yaşama katılımı engellenen kadın için yoksulluk, daha derinden yaşanan bir olgudur. Kadının toplumsal yaşama katılma konusunda çeşitli araçlardan ve fırsatlardan yoksun bırakıldığı da bir gerçekliktir. Böylece erkeğe bağımlı bırakılan kadın, toplumda güçsüz olarak yaşamını sürdürmektedir.

Tarih boyunca erkeğin "öteki"si olarak kurgulanmış olan kadın, kendisi bir özne olamasa bile üzerinde konuşulması serbest bir "nesne" ye dönüştürülmüştür. Toplumda var olan iktidar ilişkilerinin yanı sıra, belki de onların ilksel bir modeli olarak erkek ile kadın arasında da bir iktidar ilişkisi vardır ve bu ilişkide de kadın, "aşağı olan"ı temsil eder (Berktaş 1997, s. 91). Kadınlar sosyal yaşamın pek çok alanında ikincil konumdadır. Yoksul kadınların paraları yoktur, para erkeklerin elindedir. Kadınların işleri yoktur, çünkü onların yerine erkeklerin çalışması kültürel olarak daha kolay onay görmüştür. Kadınlar mal ve mülke en az sahip olanlardır. Çünkü vesayeti altına girdikleri koruyucu ve idareci erkekler, onların mallarının kullanım, yönetim ve alım satım hakkını ele geçirmiştir (Kümbetoğlu 2006, s. 30).

Ülkemizde kadınlar sosyal sorunlardan daha yoğun ve derinden etkilenmektedir. Kadınlar genelde erkeklerden daha düşük eğitimlidirler ve erken yaşlarda gerçekleştirilen

evliliklere maruz kalmaktadırlar. Ya meslek ve iş olanaklarından tümüyle yoksundurlar ya da sosyal güvencesiz bir biçimde marjinal işlerde (temizlikçi, çocuk bakıcısı gibi) çalışmaktadırlar. Geleneksel düşünce nedeniyle kamusal yaşama en az düzeyde dahi katılmayan kadının toplumsal etkililiği oldukça düşük kalmaktadır. Bu durum, kadının toplumsal yaşamda ikincil konumunu pekiştiren bir süreçtir. Ülkemizde kadının daha çok "bakım veren" rolü öne çıkarılmaktadır. Bu rol (anne ve eş olarak bakım veren) kadını toplumsal yaşamda etkin kılmaktan uzaklaştırmaktadır (Çamur Duyan ve Buz, 2003).

Toplumsal yaşama katılımında pek çok engelle karşılaşan kadının toplumda nasıl bir rol ile yer aldığı da oldukça önemlidir. Tüm dünyada değişen toplumsal yapı ve çeşitlenen sosyal sorunlar giderek ailenin parçalanmasına veya sağlıksız işleve sahip olmasına yol açmaktadır. Bu durumun nedenlerine ilişkin birçok farklı bakış açısı bulunmaktadır. Örneğin, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da toplumsal gelişim ve refah düzeyinin artması bireylerin aile ve evlilik kurumlarına olan bakışını büyük ölçüde değiştirmiştir. Sayer ve Bianchi boşanma oranlarının 20. yüzyıldaki artışına işaret ederek, boşanma oranları ile kadınların değişen toplumsal rolü arasında bir bağlantı olduğunu ifade etmişlerdir (Cherlin 1992; Greenstein 1990, akt: Sayer ve Bianchi 2000, s. 906). Çağdaşlaşma sürecindeki tüm ülkelerde boşanma oranlarının ve refah düzeyinin yükselmesiyle birlikte yalnız yaşayan kişilerin sayısı da artmaktadır. Örneğin, Davey (2001, s. 42) 1960 ve 1982 yılları arasında ABD'de boşanma oranının üçe katlandığını belirtmektedir. Holden ve Smock (1991) evlilik çözümlerinde kadınların maliyetleri daha fazla üzerlerine almaya eğilimli olduklarını belirlemiştir (Akt: Zimmer 2004, s. 267).

Ülkemizde de boşanma oranlarının giderek arttığı görülmektedir. 1932'de % 0,13 olan boşanma oranı, 1997' de % 0,52' ye (TÜİK), 2000'de % 0,53'e, 2001'de % 0,74'e, 2002'de

ise % 0,73'e yükselmiştir (<http://www.aile.gov.tr/tr/?Sayfa=Gostergeler>). 2003 yılında gerçekleşen boşanmaların nedenlerine bakıldığında geçimsizlik, uyumsuzluk ve kadının terk etmesinin ilk sıraları aldığı görülmektedir (<http://www.nvi.gov.tr/99>, Evlilik_Ve_Bosanma_Istatistikleri.html.).

Erkeklerle göre yoksulluktan daha fazla etkilenen kadınlar, kendilerine özgü baş etme becerileri yaratmaktadırlar. Kadınların sosyal yardım alma çabası daha fazla, aileyi çocukları bir arada tutma becerisi ve de gayreti daha yoğun olmaktadır. Pearce (1978), 1970'lerin sonundan beri "yoksulluğun kadınlaşması" teriminin (akt.: Elmelecha ve Lub 2004, s.158) yoksul nüfusun artan bir şekilde kadınlardan ve çocuklardan oluşması süreci ile kullanılmasının, sosyal bilimcilerin dikkatini bu konuya çektiğini ifade etmiştir.

Türkiye genelinde yoksulluk riski, erkekler arasında % 24,9, kadınlar arasında % 25,3, ortalama % 25,1'dir. Hane halkı tipine göre tek ebeveynli hanelerde yoksulluk riski % 44,9 ile en yüksek düzeydedir (TÜİK, 2003). Balay (2002, s. 266–267)'a göre yoksul kadınlar açısından en önemli geçinme stratejilerinin öğün atlamak, daha az porsiyon yemek yemek veya artan yemekleri yemek, uzun saatler uyumak, akrabalarından maddi yardım almak, kullanılmış giysi, ev eşyası veya gıda yardımı almak olarak sıralanmıştır. Yoksul kadınların geçinme stratejilerinde öne çıkan vurgu "idare etme sanatı"dır. Çamur Duyan (2006, s.157–158)'ın çalışmasında yoksul kadınların sosyal yardım alma çabası dikkate değer bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal yaşamda erkeğin uzantısı olarak algılanan kadının, sosyal yaşama katılma araçlarından sınırlı olarak yararlanmasına boşanma gibi önemli bir yaşam olayı da eklenince kadın için yoksulluk vazgeçilemez bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)'ndan süreklili

yardım alan boşanmış kadınların yaşam öykülerine dayanarak yoksullukla baş etme stratejilerini ortaya koymak ve yoksulluğun yaşamlarını nasıl etkilediğini anlamaktır.

YÖNTEM VE GEREÇLER

Bu araştırma nitel bir desende tasarlanmıştır. Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)'nden yardım alan 10 kadın ile yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla kadınların yaşam öyküleri alınmıştır.

Seidman (1991, s. 3-4), derinlemesine görüşmelerin temelinde, bireylerin deneyimlerinin anlaşılmasına ve bu deneyimlerinin anlamına ilginin yattığı, bireylerin davranışlarının içeriğinin kabulünü ve böylece araştırmacı için bu davranışın anlamını kazanmak için bir yol sağladığı görüşündedir. Yaşam öyküleri, bireyin kendi sözcüklerini kullanarak bir kişinin diğer kişiye rehberlik ettiği genellikle kısa, mini bir otobiyografi olarak tanımlanabilir. Yaşam öyküsü, kişinin hayatının en önemli yönlerine ışık tutarak, bir bütün olarak yaşam deneyimlerinin öyküsünün tamamıdır (Atkinson 1998, s. 2-9).

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda kadınların çocukluk yaşamı, aile yaşamı, okul yaşamı, çalışma yaşamı, evlilik yaşamı ve boşanma süreçlerine ilişkin sorular bulunmaktadır. Yaşamlarının her döneminde kadınların yoksullukla nasıl baş ettiklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu çalışmada veriler, yapılan görüşmelerden "aynen" alınan ifadelerle sunulmuştur. Görüşmeler 5 Mart 2006 ve 20 Mart 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kadınlar, SYDV'den yardım almada "öncelikli" olanlardır. Bir başka özellikleri ise, biri dışında (Bu kadın henüz boşanmış olmamakla birlikte uzun süredir ayrı yaşamakta ve maddi koşullarını uygun hale getirdiğinde boşanmayı düşünmektedir) hepsinin de boşanmış olmasıdır. Görüşmeler, kadınların ikamet ettiği evlerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 1 saat 30 dakika sürmüştür.

BULGULAR

Tanıtıcı Bulgular

Araştırmada görüşülen kadınların yaşları 29 ile 54 arasında değişmektedir. Yaş ortalamaları 36,7'dir. Kadınların fiziksel görünüşleri biyolojik yaşlarının çok üstündedir. Bazı kadınların hiç okula gitmedikleri bazılarının ise ilkökul mezunu oldukları anlaşılmıştır. Sadece ikisi ortaokul terk durumdadır. Kadınların, çoğunluğu gecekonuda veya kapıcı dairesinde oturmaktadır.

Kadınların tamamına yakını Ankara'ya göç yoluyla gelmiştir. Göç edilen illerin çoğunluğu Ankara'ya yakın kentlerden oluşmaktadır. Biri dışında kadınların hepsi göç deneyimlerini evlilikle birlikte yaşamışlardır. Görüşülen kadınların evlilik yaşları 14 ile 22 arasında değişmektedir. Tümü çocuk sahibidir. Çocuk sayıları bir ile beş arasında değişmektedir. Üç çocuğa sahip olanlar çoğunluktadır.

Giriş Anlatısı: Yaşam Öyküm...

Görüşmelerin başlangıcında kadınların birçoğu yoksulluklarını ve yaşamlarındaki zorlukları anlatmıştır. Kendilerine "yaşam öykünüzü anlatır mısınız?" sorusu sorulduğunda durdukları, şaşırdıkları, zorlandıkları gözlenmiştir:

"Cahilim. Okuma yazmam yok. Ne biliyim ki ben yaşam, maşam öyküsünü?"

"Öyle çok hayat öyküm var ki masal bile olur..."

Giriş anlatısı, araştırmada görüşülen kişinin anlatımına nasıl ve hangi konularla başladığını görmek açısından önemlidir. Araştırmada bazı kadınların giriş anlatısında yaşamlarında onları etkileyen, güç dönemlerini ve yoksulluklarını ifade ederek yaşam öykülerini anlatmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemler ailedeki huzursuzluklar, evlilik, boşanma ve sonrasına ilişkin yaşanan güçlükler olarak görünmektedir:

"Evlendiğim, ayrıldığımdan bu yana hiçbir şey yok, geçim sıkıntısı, erkeklere güvensizlik,

oğlumla anlaşamıyoruz. Baba babalık yapmıyor. Maddi destek yok. Mücadele edip duruyoruz işte".

"Babam öldü. Bize amcamlar baktı. Fazla bakmadılar. Hep size mi bakacağız dedi. Hepimizi bir yerlere verdiler. Beni de öyle birine verdiler. Alkolikti, evi yaktı. (oturduğu ev). Dayaktan aklım çalışmaz oldu. Sonra rahatsızlandım. Sedef hastalığıydı. Tedavi olmadığım için cilt kanserine yol açmış. Kocam bakmadığı için ev temizliğine gidiyorum. Boşanamadım. Eğer boşanırsam şu an oturduğum ev kayınpederimin evi ve beni çıkartacak. Boşanırsam kalacak yerim yok".

Yaşam öykülerini kısaca özetledikten sonra kadınların tamamına yakını görüşmeciden soru sormasını beklemiştir. Kendilerine nereden isterlerse oradan başlayabilecekleri söylenmiş ve yine bir şey söyleyemeyeceklerini ifade eden kadınlara bazı sorular yöneltilmiştir.

Çocukluk ve Aile Yaşamı: Annem Yoktu... Çocukluğumu Yaşamadım ki...

Görüşülen kadınlardan çocukluk yaşamlarını anlatmaları istenmiştir. Kendilerine "çocukluğunuzdan biraz bahsedebilir misiniz?" dendiğinde geçmişlerini hatırlamaya çalıştıkları gözlenmiştir. Bazıları çocukluk dönemlerini tebessüm ile anlatırken bazılarının ağlamaklı olduğu gözlenmiştir. Çocukluk, belki de onlar için çok geçmişte kalan, "bir biçimde yaşayıp" gittikleri bir dönemdir. Görüşülen kadınların tamamı ifade etmese de kendilerinin ailede aslında bir ekonomik değer oldukları söylenebilir. Kadınların bir kısmı çocukluklarını yaşamadıklarını ifade etmiştir:

"Çocukluğumu yaşayamadım ki...hep geçim sıkıntısı çektik..."

Bazıları çocukluk dönemlerinde öncelikli olarak anne babalarıyla ve kardeşleriyle ilişkilerinden bahsetmiştir. Temelde ifade edilen ortak nokta aile ortamındaki sevginin varlığı (ya da yokluğu) ile ilgilidir. Bunun yanında o dönemde yaşanan yoksulluklar ve yoksunluklar gündeme gelmiştir:

"Ben ailemden sevgi görmedim. 7-8 yaşlarındayken değişik köylerde halı tezgâhlarında çalıştırılıyordum. Çalıştığım köylerde evlerde kalıyordum. Böyle 7-8 yıl ailemden uzak yaşadım, çalıştım. Ben çalışıyordum, parasını babam alıyordu. Oralarda ellerin evinde dayak da yedim, aç da kaldım. Sevgisiz büyüdüm".

"Annem yoktu...Çocukluğumu yaşayamadım. Ablalarım annem oldu, onlar da evlenince kaldık ortada. Sonra analık elinde olmadı, anama sığındım o da altı ay baktı sonra verdi sağıra dilsiz...Nasıl bir çocukluk çile içinde".

Görüşülen kadınlardan sadece ikisi çocukluk yıllarının güzel geçtiğini ifade etmiştir:

"Fakirdik. Yoktu. Yazın çapalamaya giderdik. Olursa yerdik olmazsa aç kalırdık. Sonra herkes evlendi. Eskileri giyinirdim (ağlıyor). Ablama yeni şalvar alınırdı ben eskileri giyinirdim. Babam napıyım kızım yok derdi. Bekârlık sultanlık. Çocukluğum güzeldi. Hep çalışmayla günümüz geçti. Evlere parasıyla yufka açmaya giderdik. Güzeldi".

"Yoksulluk vardı ama mutluyduk. Melek gibi bir annem ve babam vardı. 20-21 yaşına kadar dayak yemedim. Bir şey istediğimizde geç alınıyordu belki ama alınıyordu ve alınabilmesi için her şey yapılıyordu".

Yukarıdaki ifadelerde dikkat çeken ortak nokta çocukluk yıllarında yoksulluğun ve küçük yaşta çalışmanın hâkim olmasıdır. Ancak aile içi iletişimin olumlu oluşu çocuğun içinde yaşadığı koşulları daha da kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu iki kadının, mevcut yaşamlarıyla çocukluk yaşamlarını kıyaslayarak çocukluk yaşamlarını "kötünün iyisi" olarak algıladığı düşünülmektedir.

Aile Yaşamı: Yoksulduk Anca Kendi Geçimimizi Sağlıyorduk

Kendilerinden aile yaşamlarını anlatmaları istendiğinde kadınlar, öncelikli olarak köyde çiftçilik yaptıklarını, anne ve babalarına yardım ettiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar, aileleri çiftçi

olduğu için kazandıklarının ancak kendilerine yetebildiğini söylemektedir.

Biri dışında (babası memurdur) diğerlerinin anne ve babalarının yaşamlarını çiftçi olarak köyde sürdürdükleri öğrenilmiştir. Ailede kardeş sayısı da bunu destekler niteliktedir. Kadınların tamamına yakınının çok kardeşli olduğu görülmektedir. Kadınların annelerinin tamamı ev kadınıdır.

Aileleriyle ilişkilerini anlatırken kadınların kardeşlerinden çok fazla bahsetmedikleri ancak sorulduğunda ifade ettikleri görülmektedir. Kardeşleriyle ilişkileri çoğunlukla devam etmektedir. Ancak bu ilişki daha çok görüşme (bazı günlerde misafir olarak gelip gitme) şeklindedir. Zaman zaman maddi olarak çok zorlandıklarında kardeşlerinin yardım ettiği öğrenilmiştir. Kadınlar, kardeşlerinin de ancak kendilerini geçindirecek kadar kazançları olduğu için çok fazla yardım edemediklerini ifade etmiştir.

Okul Yaşamı: Annem Bezden Çanta Yapmıştı...

Kadınların eğitim durumlarına bakıldığında ikisinin hiç okula gitmediği, ikisinin ortaokulu aile ilişkilerindeki huzursuzluk, okul yaşamında desteğin olmayışı ve çalışmaya başlama nedeniyle terk ettiği ve diğerlerinin ilkokulu bitirdikleri veya terk ettikleri öğrenilmiştir.

2000 yılı verilerine göre toplam nüfus içinde okuyamaz olmayanların oranı %12,7'dir. Bu oran erkeklerde %6,1 iken kadınlarda %19,4'tür. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi okur-yazar olmayan kadınların oranı erkeklere göre üç kat daha fazladır. Pek çok araştırma sonucu bunu doğrulamaktadır (<http://die.gov.tr/tk,ba/t098> ve DPT 2001; TNSA 2003; Çamur Duyan 2006). Araştırmanın bulguları, yukarıdaki çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Okuyamama nedenleri olarak kız çocuklarının okula gönderilmemesi, yoksulluk veya aile içindeki huzursuzluklar gündeme getirilmiştir:

"Köy yerinde okul yok okumak yok. Kimliğimi bile 15 yaşında alabildim. Okula hiç gidemedim. Hele de kız çocukları hiç okula gidemezler. Şimdi her şey değişti. Kızlar daha çok okula gidiyorlar" .

"Evde destek yoktu, sürekli kavga, okula gider gelirsın bilemediğin bişey olunca evdekilere sorarsın öyle bir şey yoktu. Hem okul hem ev götüremedim. Rehber olan olmadı. Ben de okumak istemedim".

"Bir gün okula gittim. Annem bezden çanta yapmıştı. Boynuma astım. O gün aşı yaptılar. Ben babama dedim ki baba ben okula gitmicem. O da iyi kızım sen bilirsin dedi".

Son ifade aile içinde eğitime verilen önemle ilgili ipuçları vermektedir. Görüşülen kadınların tamamına yakınının anne ve babası hiç okumamış veya ilkokul mezunudur. Aileler köyde yaşamakta oldukları için de eğitim yaşamını devam ettirmek güç olabilmektedir. Bunda yoksulluk, eğitimi rol modellerinin olmayışının yanında kız çocuklarının okumasına ilişkin görüş ve inançların da önemli olduğu düşünülmektedir:

"Hele de kız çocukları hiç okula gidemezler...Ayıp olur, gözü açılır. Sen köyden kalk şehirde okula git. Kız başına. Ya başına bir şey gelirse!"

Yukarıdaki ifade toplumumuzda kadının rolü ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Burada da görüldüğü gibi, kız çocuklarının eğitim almasının onların toplumsal yaşama katılmalarını arttıracığı ve kolaylaştıracağı söylenebilir. Aslında bu durum yukarıdaki ifade de "gözü açılmak" olarak belirtilmiştir. Bunun yanında kız çocuğunun "ailenin namusu" olarak görülmesi de onların daha fazla korunması ve kontrol altında tutulması gereğini artırıcı bir etken olarak düşünülebilir.

Okula gitmemiş olmak kadar okuyamamak da kadınların günlük yaşamlarında sorunlara neden olmaktadır. Çalışmak ve bir yerlere git-

mek durumunda oldukları için otobüse binmek bile onlar için güçtür:

"...Bir A demesini bilmiyorum. Öyle bir yere giderken sora sora gidiyom. Senin gibi soruyom insanlara ve onlara diyom ki beni şuraya giden arabaya bindir. Allah razı olsun onlar da yardım ediyorlar".

Okuyamamak, kadınların görüşmede özellikle üzerinde durdukları ve üzüntü duydukları bir konu olmuştur. Bir kadın okumayı kendi kendine nasıl öğrendiğini ve yaşadığı mutluluğu şöyle anlatmaktadır:

"Dünyanın en mutlu insanı ben oldum o zaman. Okuma yazmayı kendim öğrendim. Yoksa olmuyor. İnsanlara saat kaç diye sorardım. Mesela 3 dediler. Sonra saatime bakardım. Tamam bu rakam 3 demek derdim. Böyle öğrendim okumayı".

Kadınların tamamı, okuyamadıkları için çocuklarının okumasını ve daha iyi bir yaşam sürmelerini istemektedirler. Aslında hepsi de çocuklarının üniversite dahil bir eğitim almalarını gelecek planları içinde ifade etmiştir:

"Çocuklarımı bir yerlerde görmek istiyorum. Ben okumadım onları bir yerlerde görmek istiyorum. Oğlum bir devlet kapısına girsin, yeter ki kapıcı olsun".

"Sonsuzuna kadar okutacağım vakıfım olduğu sürece peşindeyim. Deseler ki senin kızın bir devlet kapısına memur olmuş ben üç gün hiç yemeden oruç tutucam".

İfadelerde görülen bir başka durum, kadınların çocuklarının kamu kurumunda bir iş sahibi olmalarıyla ilgilidir. Kamu kurumunda çalışma bilindiği gibi, ülkemizde "garantili iş" olarak görünmektedir. Düzenli bir geliri olmayan ve hatta günü birlik yaşayan kadınların çocuklarının devlet kapısına kapıcı olarak bile girmesi, onların yaşamlarını garantiye alması ve düzenli bir gelire sahip olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Evlilik: Kocanı Görmezdin ki...

Kadınlara genç kızlık yaşamları sorulduğunda çoğunluğu yanıt verememiş veya küçük yaşlarda evlendiklerini dile getirmişlerdir. Yapılan araştırmalarda, kadınlarda ilk evlenme yaşının düşük (ortalama 18,4; TÜİK, 2001) olduğu ülkemizde, kadınların yirmili yaşlarda ilk doğurganlık deneyimine sahip oldukları saptanmıştır. 15–49 yaşları arasında kadın başına toplam doğurganlık hızı kırdada 2.65 iken bu sayı kentte 2 çocuk düzeyine inmektedir (TNSA 2003: 45–47). Bu araştırmada bir kadın çocuk yaşta evlendiği için evlilik öncesi yaşamını hatırlayamadığını şöyle dile getirmektedir:

"Ortaokuldan evlilik dönemine kadar olanları hatırlamıyorum. Evlilik öyle kötü geçmiş ki hatırlamıyorum. Ama gene de evlilik hayatımdan iyiydi".

Kadınların okuldan ayrıldıktan sonra bir süre evde oturdukları, ailenin işlerine yardımcı oldukları görülmektedir. Sadece biri, babası çalışmadığı ve düzenli gelirleri olmadığı için çalıştığını anlatmıştır:

Kadınların hepsi genç yaşlarda evlenmiştir. Evliliklerin üçünün "kaçırılarak" olduğu ifade edilmiştir. Birisi kaçırılmış ve evlenmek zorunda bırakılmıştır. Bir diğeri kaçtıktan sonra birlikte kaçtığı kişinin evli olduğunu öğrenmiştir. Yapılan görüşme boyunca kaçmasından ve kaçtığı kişiye güvenmesinden duyduğu pişmanlık ve öfkeyi anlatmıştır.

Diğer evlilikler görücü usulü ile gerçekleştirilmiş ve birisi dışında tüm kadınlar evlenmek istemediklerini ancak evlenmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sadece kendileri değil çoğunun kardeşleri de genç yaşta evlenmiştir. Erken evlenmelerine ilişkin olarak geçim sıkıntısı, anne ya da babanın olmayışı gündeme gelmiştir. Birisi, eşini bile görmeden evlendiğini şöyle anlatmaktadır:

"Eskiden görücü usulüyle nerde kocanı görmezdin ki. Ben evlendiğim gün gördüm"

kocamı. Beni odaya çağırıldılar durdum ortada boynuma bir altın taktılar kaçtım gittim, utandım".

Kadınların birçoğu kendilerinden büyük (3 ile 10 yaş arası) kişilerle evlenmiştir. Üçü başlık parası verildiğini ifade etmiştir. Kadınların hemen hepsi evlendikleri kişilerin ve ailelerinin kendilerinden daha da yoksul olduğunu belirtmiştir. Aileler kapıcılık yapmakta veya serbest olarak çalışmaktadır. Genellikle düzenli bir işin olmadığı öğrenilmiştir.

Göç Öyküsü ve Yeni Umutlar: Ankara'ya Geliş...

İkisi dışında yapılan evliliklerle birlikte kadın hemen veya kısa bir süre sonra Ankara'ya gelmiştir. Ankara'ya gelme nedeni temelde iş bulma umudu ve yoksulluktan kurtulma ile ilgilidir. Erman (1998, s. 211), ülkemizde göçle ilgili yapılan birçok araştırma sonuçlarının, kente göçün köyde yaşayan kadınlar tarafından arzulanan, büyük beklentiler içeren, daha iyi yaşam koşulları vaadini taşıyan bir olgu olduğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.

Ankara'ya gelişte yerleşim için seçilen semtler de ailenin daha önce tanıdığı olduğu ve çoğunlukla da akraba veya köyden birinin tavsiyesi etkili olmaktadır. Seçilen semtler de Keçiören, Mamak, Demetevler, Altındağ olarak görülmektedir. Daha sonra ev değiştirildiğinde genellikle aynı semtten bir başka eve taşınma gerçekleşmektedir.

Evlendiklerinde tamamına yakını, bir süre eşinin ailesi ile (kayınvalide, kayınpeder, eşinin kardeşleri, eşleri ve çocukları) birlikte yaşamıştır. Yaşanan mekânlar kapıcı dairesi ya da küçük gecekondular olmuştur. Yaşanan sorunlar ve anlaşmazlıklardan sonra ayrı evlere taşınmışlardır. Seçilen mekânlar yine yakın çevreler olmuştur.

Görüşülen kadınların çoğu kayınvalide ve kayınpederi ile iyi ilişkileri olduğunu ifade ederken çok azı kendilerine kötü davrandıklarını, şiddet uyguladıklarını ve eşleriyle

ilişkilerinin bozulmasında önemli rol oynadıklarını anlatmıştır:

"İlk günler iyiydi. Eşim de bana iyi davranıyordu. Benimle ilgileniyordu. Bir süre sonra kaynanam oğlunu benden kıskandı. Bana kötü davranmaya başladı. Sonra ben hamileyken affedersiniz canım erik istiyor. Kaynanam yemek vermiyor. Açım. Ölüyom açlıktan. Tüpü alıyor başının üstüne, ekmeği alıyor başına koyuyor. Gece eşim işten gelince pazarcılık yapardı. Yemeği kurardım ona derdi ki gel sen de ye derdi. Ben de aç değilim derdim. Korkuyom beni döver kaynanam diye".

Koca: Alkol Alınca İki Ruhlu Gibi Oluyordu...

Kadınlar evliliklerinin ilk günlerinden hemen sonra eşleriyle sorun yaşamaya başladıklarını ifade etmiştir. Bir kısmı cinsel birlikteliği geciktirmeye çalışmış ancak daha sonra zorla birlikte olmuşlardır.

Kadınların tamamı eşlerinin düzenli bir işi ve geliri olmadığını hatta evi kendilerinin geçindirdiklerini ifade etmiştir. Düzenli gelirin olmaması nedeniyle tamamı ev temizliklerine giderek, kapıcılık yaparak, el işi yapıp ve satarak vb. yollarla geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır:

"Çalıştı da bize faydası olmadı; içkiye verdi parayı. Çamaşır yıkamaya deterjan bulamazdık bazen. Aç kalırdım ama kimseye söylemezdik. 4 sene yemek yaptım, bir yerde aççılık yaptım. Temizliğe giderdim, evi ben geçindirirdim".

TÜİK'nin 2004 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 15 yaş üstü kadın nüfusu 25 milyon, işgücü piyasasında yer alan kadın işgücü 6.4 milyon (% 25.4), istihdam edilen kadın sayısı ise 5.8 milyon kişidir. Çalışan kadının % 57.2'si tarımda istihdam edilmekte olup, bunlardan ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı % 90'lara kadar çıkmaktadır. Kadınlarda işsizlik oranı % 9.7 iken genç kadınlarda işsizlik oranı % 18.8'lere kadar yükselmektedir. İşgücüne katılım oranlarının düşük,

tarım dışı işsizlik oranlarının ise yüksek olması; kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumunu ortaya koymaktadır. İşgücüne katılamayan yaklaşık 17 milyon kadının 11,5 milyonu bunun nedeni olarak ev kadını olmalarını göstermişlerdir (TÜİK, 2001). Ücretli çalışanların da daha çok geleneksel kadın rolleriyle örtüşen işlerde (hemşirelik, öğretmenlik, tekstil, çocuk, yaşlı ve engelli bakımı, temizlik işleri gibi) çalıştıkları bilinmektedir (DPT 2001).

Çoğunluğu eşlerinin alkol kullandığını, bazıları da kumar oynadığını veya başka kadınlarla birlikte olduğunu belirtmiştir. Kadınların hepsi de eşlerinden şiddet görmüştür. Eşlerinin çocuklarını da dövdüğünü ifade etmişlerdir. Şiddet çoğunlukla alkol kullanımıyla birlikte artmaktadır:

"Alkol alınca iki ruhlu gibi oluyordu. Artık işince beni nasıl görüyorsa çok kötü döverdi".

Kadınların hemen hepsi şiddetli dayak nedeniyle karakola başvurmuştur. Ancak karakoldakilerin kendilerini "karı koca arasında olur böyle şeyler" diyerek evlerine yolladıklarını ifade etmişlerdir. Bir kadın dayak yüzünden bayıldıktan sonra hastaneye götürülmüştür. Oradaki durumu şöyle aktarmaktadır:

"Doktor eşimin alkol kokusunu aldıktan sonra "eşinin neden hastaneye geldiğini anladım. Bir kere daha gelerseniz hakkında soruşturma açarım demişti".

Görüldüğü gibi, şiddet ve sonrasında yaşananlar tespit edilmiş olmasına karşın daha ileri düzeyde bir müdahale yapılmamıştır. Kadınların bazıları şiddetten saklanarak bazıları da ancak boşandıktan sonra kurtulabilmiştir:

"Bir gün eve geldim sessizce işyerimin de yardımıyla bir araba tuttum ve aldım eşyalarımı ve kayboldum. İlk olarak bir semtte küçük bir eve taşındık. Muhtarlıktan nakil ilmühaberimi almıyor sanki köyden yeni şehre gelir gibi kayıt yaptırıyordum. Muhtarlara da kim olursa olsun

çocuklarım dışında kimseye bir bilgi vermeyin bizim hakkımızda diyordum. Öylece kaybettim kendimi".

Görüşülen kadınların tamamı hepsi evlendiklerinin ilk yıllarında çocuk sahibi olmuşlardır. İlk zamanlar korunmayı da bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum çocuk sayısını da artırmıştır. Çocuklarının da zor bir yaşam sürmelerinden duydukları sıkıntıyı dile getirmişlerdir.

Çoğu eşini sevmediğini ve çocukları için birlikteliklerini sürdürdüklerini anlatmıştır. Birisi, eşiyile ilişkisini şöyle aktarmaktadır:

"Zaten onu sevmiyordum. Bana dokunduğunda üzerimde yılan gezse o kadar tiksimezdim tam 15 sene..."

Yapılan görüşmeler kadınların eşlerinden beklentilerine de ışık tutmuştur. Eşlerinden beledikleri sadece kendilerine ve çocuklarına sahip çıkılması, iyi davranılmasıdır:

"O bana bir ayak gelse ben iki giderim. Sevse beni, ilgi gösterse. Hiç yapmadı".

Boşanma Arifesi: Artık Bıçak Kemiğe Dayandı...

Kadınlar evlilik yaşamında, özellikle iletişim sorunları ve ekonomik anlamda güçlükler baş edilemez hale geldiğinde, boşanmaya karar vermektedir. Kadınların çoğu eşlerinin ailenin geçimini sağlayacak kadar para getirmesi durumunda evliliklerini her şeye rağmen sürdürmeyi göze alabileceklerini anlatmıştır. Evliliklerindeki sorunları aileleri ile görüştüklerinde ailelerin onlara çocuklarını bırakmak koşuluyla gelebileceklerini ifade etmiştir. Çocuklar, kendi kızlarının değil başka birinin çocuğu olarak görülmektedir:

"Annem çocuğu istemiyorum atın gelin hastaneye dedi. Bırakmadım".

Boşanma

Kadınların eşlerinden ayrılması uzun yıllar sonra olmuştur. Kadınlar evlilikleri 7 yıldan 18

yıla kadar sürmüştür. Kadınların tamamına yakını eşini kendisi terk etmiştir. Boşanma nedenleri artık şiddete katlanamamak, geçimsizlik, yoksulluk veya başka bir kadının varlığı olarak görülmektedir:

"Geçen yıla kadar dayak yedim. Çektim. Geçen yıl boşandık" (54 yaşında)

Görüşmelerde kadınların en çok evlilik ve sorunları ile boşanma süreci hakkında konuştukları görülmektedir. Aslında bu süreç hem kendilerinin konuşmayı istemediklerini ifade ettikleri hem de kendilerini konuşmaktan alıkoyamadıkları bir süreçtir. Boşanma sonrasında kadınların çoğunluğu, zorluk çektiklerini, ayakta durmakta güçlük yaşadıklarını, yoksulluklarının daha da derinleştiğini ancak daha sonra bunu başardıklarını söylerken, boşanmak için çok geç bile kaldıklarını ve yıllarca boşuna sorun yaşadıklarını ifade edenler de bulunmaktadır:

"Yoksul bir kadın çocuğu varsa, tahsili yoksa cahilse, kendini yönetmeyi bilmedikten sonra hayatı bitmiştir".

Kendilerine boşanma sonrası oturdukları çevrede "boşanmış kadın" olmanın zorluğunu yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. İkisi dışında hiçbiri sorun yaşamadıklarını, tüm mahallenin kendilerini bildiklerini ve komşuları tarafından kendilerine yardım edildiğini belirtmiştir. Kadınlardan birisi boşanmış olduğunu gizlemektedir diğeri ise mahalledekilerin davranışlarının boşandıktan sonra değiştiğini ifade etmiştir:

"Baba olmadığı için en ufak bir kavgadan kaçır oldum. Önceleri babası varken çocuklar mahallede sorun da çıkarsa kimse gelip bişey demezdi. Şimdi evde yalnız olduğum için kapıma geliyorlar".

Elde edilen tespitlerden birisi de kadınların yaşadığı çevrede aslında "zavallı" ve "hayırsızın karısı" olarak algılandığı ile ilgilidir. Böyle bir durum aslında kadınların boşanmış biri olarak yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. Bu durumun kadınlarca da "hoş" karşılandığı düşünülmekte-

dir. Çünkü bu onların, oturulan çevrece sahiplenilmesini sağlamaktadır. Bu sahiplenme hem "mahallenin namusu" olarak kadını ve çocuklarını koruyucu olmakta; hem de onlar için "maddi" gelir sağlayıcı olabilmektedir. Kadınlar bu durumu kendilerini korumak amacıyla lehlerine çevirebilmektedir. Toplumun gözüyle kadın yaşadığı yoksulluğun sorumlusu değildir. Yardım edilmesi gereken biridir. Boşanma kadınların hayatını yeniden organize etmesinde, daha kolay yardım almasında ve kadının kendi yaşamında daha aktif olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Ve sonra...

Kadınlar boşandıktan sonra ailelerinden destek almışlar ve kendilerine yeni bir yaşam kurmaya çalışmışlardır. Yaşadıkları mekânı değiştirmişler, başka bir eve taşınmışlardır. Yeni yaşama alışmak zor olmuştur. Bir kadın boşandıktan sonraki ruh halini şöyle aktarmaktadır:

"Boşanma sonrasında bir süre hep içimden ağlamak geliyordu, ilaç kullandım ancak şimdi artık daha iyiyim".

Evlilik ilişkilerinin çocukları da olumsuz etkilediğini ifade eden anneler bulunmaktadır:

"Eşim çocukların da psikolojisini bozdu. Çocuklarım şimdi TV'de bir ses duysalar, ya da bir erkek sesi duysalar korkuyorlar. Hatta küçük oğlum anne bize iyi bir baba getir demişti bir gün, akli ermiyordu o zamanlar..."

Daha önce kapıcılık yapan kadınlar yine kapıcı dairesi bulmuşlardır. En büyük sorun geçim ile ilgili olmuştur. Yardım alınabilecek kurum veya kuruluşları öğrenme, akraba, komşu veya başka bir resmi kuruluş aracılığıyla olmaktadır:

"Bir gün artık dayanamadım. Ağlıyordum. Bir ay boyunca zeytin ekmek yediğimiz oldu. Hiç paranın olmadığı oldu. Ağabeyim sorardı, var derdim, o anlardı yiyecek getirirdi. Sonra bir gün ağlarken kapı çaldı. Sağlık ocağından hemşireler geldi çocukların aşısı için geziyorlarmış. Ağladığımı görünce nedenini sordular ve

ertesini gün beni sağlık ocağına çağırdılar. Gittim bana Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı olduğunu ve oradan yardım alabileceğimi söylediler. Sonra başvurudum".

Boşanma sonrasında yaşadıkları sorunlar ve yoksulluk nedeniyle kadınların ruh sağlıklarının da olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Kadınlardan ikisi intihara teşebbüs ettiğini ve bunun nedeni olarak da yoksulluğa dayanacak güçlerinin olmadığını belirtmiştir. Görüşülen kadınların üçü psikiyatrik ilaçlar kullanmıştır. Wickramaa ve arkadaşları (2006) boşanmanın, kadınların ekonomik olarak daha bağımlı olmaları nedeniyle daha fazla kronik bir stres nedeni olarak yaşandığını ifade etmiştir (Kitson ve Holmes 1992; Simons ve Associates, 1996; akt.: Wickramaa ve arkadaşları 2006). Bunun yanında, boşanmış kadınlar, ergen bir çocuğa da sahiplerse çocuk büyütmeyle ilişkin daha fazla sorumluluk üstlenmeye eğilimlidirler. Boşanmış kadınlarda ilerleyen yaşla birlikte kronik hastalığa yakalanma olasılığının artması da bu durumu daha sorunlu hale getirmektedir (Wickrama ve arkadaşları 2001). Belle (2002), yapmış olduğu araştırmada düşük gelir ve düşük sosyal ekonomik düzeydeki kadınların, ruh sağlığı sorunları açısından daha fazla risk grubunda yer aldığını ifade etmiştir.

Kadınların hepsi de Keçiören SYDV'den yiyecek yardımı alırken birkaçı dışında diğerleri aylık belli bir miktar para almaktadır. Bu kadınların yaşam şartlarının diğerlerinden daha olumsuz olduğu görülmektedir. Hepsi belediyeden yiyecek yardımı almaktadır. Bunun dışında sosyal yardım amaçlı bir sivil toplum örgütünden ve bir partinin kadın kollarından da yardım alanlar bulunmaktadır. Bu yardımların yanı sıra çoğunluğu geçimlerini temizlik yaparak, kâpıcılık yaparak, el işi yaparak ve bunları satarak, kardeşleri ve komşularının yardımlarıyla sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Kadınların biri dışında sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sağlık giderlerini yeşil kartla sağlamaktadırlar. Çoğu yeşil kartı çıkarmak

veya yenilemekle ilgili prosedürlerin zorluğunu gündeme getirmişlerdir. Kadınların çoğu fiziksel bir rahatsızlığa sahiptir. Bunlar astım, romatizma, cilt kanseri, kalça çıkıklığı, bel fıtığı gibi. Hepsi de bir biçimde tedavi olabilmektedir. 2001 DPT verilerine göre, işgücüne katılım düzeyi oldukça düşük olan kadınların %80'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildir. Bir başka açıdan söylenirse aktif sigortalı çalışan 11 milyon kişiden yalnızca 1.600 bini (%14.5) kadındır.

Gelecek...

Kadınların tamamına yakını gelecekle ilgili olarak çocukları hakkında konuşmuştur. İstekleri çocuklarını okutabilmek ve ilerde onların yanına sığınabilmektir. Aslında bu durum, geleneksel aile yapısındaki çocuğun yaşlılık güvencesi ve ekonomik değerini akla getirmektedir.

Çocuklarının kendilerinden daha iyi bir yaşam sürmelerini dilemektedirler. Kendilerine gelecekte ve devletten beklentilerinin ne olduğu sorulduğunda çoğunluğu ev sahibi olmayı istemiştir:

"Devletten deseler ki sana bir oda kömürlük, bir göz başka hiç bişey istemiyom. Yeter ki kafamı sokacak bir göz delik versin".

"Yaşam, hiç tadına varamadığım bir şey".

Kadınlar görüşme esnasında yaşamlarıyla da ilgili önemli ifadelerde bulunmuştur. Bu ifadeler, yaşamın zorlukları ve yaşanamayışıyla ilgilidir. Yaşamlarındaki olumsuz deneyimler, yaşam koşulları, kötü bir evlilik onların farklı ve daha iyi bir yaşam umutlarını da yok etmektedir. Dolayısıyla kendilerinin yaşayamadıkları "yaşamı", çocuklarının yaşayacağını umut ve hayal etmektedirler. Kadınların hiçbiri tekrar evlenmeyi düşünmemektedir. Bunun için erkeklere duyulan güvensizlik, üvey babanın çocuklarına zarar vereceği gibi nedenler ileri sürülmektedir. Kendileri de üvey anne ve babayla yaşamış olanlar çocuklarına bunu yaşatmak istemediklerini belirtmişlerdir:

"Evlenmek mi? Tövbeler olsun. ..nin canı ister evlenmeyi, gençle evlensem kızım var, ya ona kötülük ederse, yaşlının da koynuna nasıl giriyim?"

"Hastayım. Kendime bile zor bakıyorum. Çocuklar yardımcı oluyor. Bu yaştan sonra bu halimle kocaya nasıl bakırım?"

Burada önemli olan bir başka konu da, görüşülen kadınların evliliği bir yük olarak görmeleriyle ilgilidir. Yapmış oldukları evliliklerde çocukların bakımı, evin geçimi, yoksullukla baş etme yani evin tüm sorumluluklarını onlar yüklenmiştir. Dolayısıyla evliliği bir eş ilişkisi geliştirme ve karşılıklı bir yarar ve paylaşım olarak da görmemektedirler. Bunda yaşadıkları deneyimin önemli payı vardır. İşte bu noktada yeni bir evlilik onlar için korku verici ve de gündem dışıdır.

Terazinin İki Kefesi: Yoksulluk mu? Boşanma mı?

Kadınların yaşam öykülerine bakıldığında çocukluktan itibaren güç koşullarda yaşadıkları görülmektedir. Yoksulluk, aile içi iletişimde yaşanan sorunlar, küçük yaşlarda çalışma, okuyamama, zorla evlenme, yaşamlarında benzer olarak görülen önemli noktalarıdır. Ailelerinde başlayan bu sorunlar, kendi kurdukları ailelerinde de devam etmiştir. Bir çeşit yoksulluk döngüsü denebilecek bu durumu kadınlar, kendi çocuklarının eğitimlerini sağlayarak kırmayı istemektedirler. Yoksulluğun aslında yaşamlarının her döneminde var olduğu ve giderek derinleştiği görülmektedir. Bu derinleşme evlilik yaşamıyla başlamıştır. Köy yaşamında yoksulluğa karşın aç kalmadan yaşamak olanaklı iken kente gelişle açıklıkla da karşılaşmıştır. Yani kent yaşamı geleneksel sosyal destek sistemlerini giderek zayıflatmış hatta yok etmiştir. Boşanma sonrasında yoksulluk ve diğer sorunlar daha da ağırlaşmıştır. Görüşmelerde kadınlara hayatlarındaki en büyük zorluğun ne olduğu sorulmuştur. Kadınların çoğunluğu bu soruya evlilik ve boşanma ile ilgili yanıtlar vermiştir:

"Evlilik".

"Eşimden kurtulmak".

"En zor şey huzursuzluk, açlığa da yokluğa da katlandım. Ama o huzursuzluk yok mu...Mutluluk ben hiç bilmedim. Hiç. Kendimi 100 yaşından fazla hissederim."

TARTIŞMA VE SONUÇ

Görüşülen kadınların yaşam öykülerine bakıldığında hemen her dönemlerinde yoksulluk ve aile içi iletişim sorunlarının var olduğu görülmektedir. Tamamına yakını köyde doğmuş ve uzun yıllar yaşamış olan kadınların, evlilik ile birlikte kent yaşamıyla tanıştığı görülmektedir.

Yoksulluk, köy yaşamında var olsa da kent yaşamındaki kadar zorlu değildir. Evlenme, kente gelme ve çocuk sahibi olma, yaşamı daha da güçleştirmiştir. Eşlerin geçici ve düşük gelirli işlerde çalışmaları ailenin yaşadığı yoksulluğu ağırlaştırmaktadır. Geleneksel kültürde erkek her ne kadar gelir getiren kişi gibi görünse de görüşülen kadınların tamamı bir biçimde ailenin gelirine katkı sağlamak için çeşitli işlerde çalışmıştır. Kadın, içine düştükleri yoksulluğa ve diğer sorunlara uygun çözümler geliştirmek için çaba harcamaktadırlar. Bunun yanında çocukların bakımı ve evle ilgili sorumluluklar da tamamen kadının üstündedir. Yaşanan yoksulluğa aile içi iletişim çatışmaları, şiddet gibi sorunlar da eklenince yaşam, kadın için çekilmez bir olmaktadır. Hemen hemen tüm görüşmelerde benzer sonuçlar elde edilmiştir. Boşanma süreci, kadınların artık eşlerinin şiddetine katlanamadıkları ve eşlerine daha fazla tahammül edemedikleri noktada ortaya çıkmaktadır. Erkek, ailenin geçimine ve bakımına yardım etmediği gibi, hem eşine hem çocuklarına şiddet göstermektedir. Kadınlar için erkekler evde sorumluluğu paylaştıkları kişi olmak yerine "yüklenmek ve çekmek zorunda oldukları" ek bir yük olmuşlardır. Bu durum, kadının boşanma kararını vermesinde önemli görünmektedir. Yani, hem ailenin geçimini ve bakımını sürdürmek hem de kocasının "kahrını" çekmek

durumunda kalan kadın, kocasından ayrılmayı kurtuluş olarak görmektedir..

Boşanma sonrası yaşanan sorunlar arasında boşanmayla gelen psikolojik sorunların özel bir ağırlığı bulunmaktadır. Ekonomik güçlükleri sosyal yardım kurumlarından aldıkları aynı ve nakdi yardımlarla aşma çabasında olan kadınların bazıları psikolojik destek de görmüştür.

Bu öykülere dikkatle bakıldığında toplumuzdaki sosyal refah sisteminin yetersizliği belirgin bir biçimde göze çarpmaktadır. Her şeyden önce kadınların okul yaşamları kesintiye uğramaya başlamadan önce ailelerinin gereksinim duyduğu ekonomik ve sosyal desteğin sağlanması gerekirdi. Bu aşamada sosyal destek göremeyen ailelerin kız çocukları erken yaşta eğitimden koparak evlenmekte ve evlilikle birlikte kente göç etmektedir. Kente uyum, işsizlik, yoksulluk gibi sorunların yanı sıra aile içinde yaşanan iletişim sorunlarının çözümünde de etkili bir destek alamadıkları görülmektedir. Alınan hizmetler genellikle geçici maddi yardımlar şeklindedir. Yaşadıkları yoksulluğu temelden çözecek yardım ve destekleri alamayan, yaşadıkları iletişim sorunlarının çözümünde ve şiddetin önlenmesinde gerekli psiko sosyal desteği bulamayan kadınların öykülerinde karşımıza çıkan süreç bir yerde kaçınılmaz olmaktadır. Ne yazık ki bu durum boşanmadan sonra sürmektedir. Aldıkları yardımlar geçici, bütünlükten yoksun ve salt maddi içeriklidir. Oysa boşanmış, çocuklarıyla yaşayan, yoksul ve yaşam sayısız travma yaşamış bu kadınların, sistemli bir biçimde, ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan bir bütün olarak desteklenmesi gerekmektedir.

Kadınların çocukluktan itibaren yaşadığı yoksulluk yaşamları boyunca sürüp gitmektedir.

Ancak araştırmada, aile içi şiddet ve boşanmanın kadınların psikolojik ve sosyal yaşamlarında en az yoksulluk kadar önemli olumsuz etkiler yarattığı düşünülmektedir. Görüşmelerde kadınlar yoksulluğun yarattığı güç şartların yanı sıra evlilik yaşamları boyunca yaşadıkları sorunlar ve boşanma sonrasındaki güçlükler üzerinde de durmuşlardır.

Araştırmada kadınların sadece yoksullukla değil evlilik ve evlilik sonrasında yaşanan sorunlarla da baş etmeye çalıştığı görülmektedir. Kadınların, geleneksel sosyal destek sistemlerinden yararlanma, sosyal yardım kuruluşlarına başvurma, ek işte çalışma gibi genellikle olumlu baş etme biçimlerine başvurdukları görülmektedir. Az da olsa intihara teşebbüs gibi olumsuz baş etme yollarını deneyenlere de rastlanmıştır.

Kadınlar, içinde buldukları sorunları büyük ölçüde kurumsal, sosyal destek sistemlerinden ve mesleki yardımlardan (profesyonellerin desteğinden) yoksun olarak yaşamışlar ve onlarla baş etmeye çalışmışlardır. Oysa, bu türden destek ve yardımların hemen her öykünün başından itibaren gerekliliği anlaşılmaktadır. Bugün de karşı karşıya kalınan sorunların çoğu kimi kurumsal destek mekanizmalarına erişilse bile profesyonel anlayıştan uzak bir biçimde ele alınmaktadır. Asıl gereksinimi duyulan, çok disiplinli bir anlayışın egemen olduğu kurumsal yapıların yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınmasıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki yardımları için Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına ve bizlerle yaşam öykülerini paylaşan kadınlara içtenlikle teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Atkinson R (1998) *The Life Story Interview: Qualitative Research Methods*. XLIV.

Balay Berrin (2002) "Bir Başka Yoksulluk Kadın Yoksulluğu Üzerine". *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, 6-8 Kasım, Ankara, 253-271.

Berktaş Fatma Gül (1998) "Cumhuriyetin 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakma". 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1-13.

Bianchi SM (1999) "Feminization and Juvenalization of Poverty: Trends, Relative Risks, Causes and Consequences". *Annual Review of Sociology*. 25: 307–333.

Çamur Duyan Gülsüm ve Sema Buz (2003) "Türkiye’de Kadın Olgusu: Görüntü ve Gerçek". 8. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara.

Çamur Duyan Gülsüm (2006) *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Elmelecha Yuval ve Hsien-Hen Lub (2004) "Race, Ethnicity, and the Gender Poverty Gap". *Social Science Research*. 33: 158-182.

Erman Tahire (1998) "Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam". 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998: 211-225.

Hoffman S (1977) "Marital Instability and the Economic Status of Women". *Demography*. 14: 67–76.

Holden K ve Smock P (1991) "The Economic Costs of Marital Dissolution: Why Do Women Bear a Disproportionate Cost?" *Annual Review of Sociology*. 17: 51–78.

Kitson GC, Holmes WM (1992) *Portrait of Divorce: Adjustment to Marital Breakdown*. New York: Guilford.

Seidman IE (1991) *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. New York.

Simons, RL, Associates (1996) *Understanding the Differences Between Divorced and Intact Families*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Stirling K (1989) "Women who Remain Divorced: The Long Term Economic Consequences". *Social Science Quarterly*. 70: 549–561.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2003) H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.

T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2001 Yılı Programı. 2001.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Hanehalkı İşgücü Anketleri ve Türkiye’de İşgücü İstatistikleri, 2004.

T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yoksulluk Araştırması, 2003.

Wickrama, KAS, Lorenz FO, Wallace LE., Peiris L, Conger RD, Elder GH Jr (2001) "Family Influence on Physical Health During the Middle Years: The Case of the Onset of Hypertension". *Journal of Marriage and the Family*, 63: 527–539.

Wickramaa KAS, Frederick O, Lorenz Rand D, Conger Glen H, Elder Jrc, W. Todd Abraham, Shu-Ann Fanga (2006) "Changes in Family Financial Circumstances and The Physical Health of Married and Recently Divorced Mothers". *Social Science and Medicine*. 2006 Jan. 18: 1-14.

<http://www.aile.gov.tr/tr/?Sayfa=Gostergeler>

http://www.nvi.gov.tr/99,Evlilik_Ve_Bosanma_Is_tatistikleri.html